

Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz'ın Romanlarında “Aşk”

Love at Novels by Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz

Zehra YAZBAHAR*

ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli yazarlarından olan Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz, romanlarında dinden tasavvufa, siyasetten tarihe, sanattan aşka kadar çok çeşitli konularla okuyucunun karşısına çıkar. Yüzyıllar boyunca edebiyatın önemli konularından biri olan aşk, yazdıklarıyla yaşadığı çağa şahitlik eden Afet Ilgaz'ın romanlarına da konu olur. Çalışmada aşk konusunun yazarın romanlarında ele alınış biçimi irdelenmiş ve yazarın bahsi geçen konuya yaklaşımı ile aşkın roman kişileri tarafından nasıl algılandığı verilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda yazarın romanlarını konu bakımından sınıflandıran kısa bir girişten sonra yazarın romanlarında aşk, ihanet ve ahlâkî çarpıklık ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz, Ilgaz'ın romanları, aşk, yalnızlık, ihanet, sadakat, ahlâk, tasavvuf.

ABSTRACT

Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz who is one of the important writers of Turkish literature in the Republican period, is in front of the reader from religion to mysticism, from politics to history, from art to love with so multi-dimensional issues at her novels. One of the important issues of the literature throughout the centuries, the love, is the subject of novels by Afet Ilgaz who witnessed of her era with the writings. In this study love is examined to take charge of form at her novels and were discussed to be given her approach to love with how were perceived by novels's people to love. In this direction, classified in terms of subject Afet Ilgaz's novels after a brief introduction and overview of love, fidelity and moral skewness of her novels had been discussed.

KEY WORDS

Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz, her novels, love, loneliness, treachery, fidelity, morals, mysticism.

* Doktora Öğrencisi; Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

I. AFET ILGAZ'IN ROMANLARI VE ROMANLARININ KONU BAKIMINDAN SINIFLANDIRILMASI

Yaklaşık kırk yıllık bir edebiyat, yazma serüveni... Yirmi kitap, birtakım irili ufaklı ödüller ve "ilk"lerden olmanın getirdiği yığınla acı ama bir o kadar da sevinç... Hiçbiri benim şimdi içinde bulunduğum ve ancak derin kalp kırıklıklarıyla tadılacak olan ince hüznle, aradığım yolu bulmuş olmaktan doğan sessizliğin verdiği sürekli ve değişmez hazzı vermedi.¹

Afet Ilgaz

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının yaşayan değerli yazarlarından biri olan Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz'ın² yazı ve sanat hayatı 1954 yılında *Dünya Ga-*

¹ Afet Ilgaz, "Hayatım", *Gündoğan Edebiyat*, S. 5 (Kış 1993), s. 26.

² Afet Ilgaz'ın hayatıyla ilgili bilgi alınabilecek kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz: Afet Muhteremoğlu, "Hayatım", *Türk Dili Dergisi*, S. 171 (Aralık 1965), s. 213 – 214; Afet Ilgaz, *Çeribaşı Abdullah'la İdamlık İsmail* (Sonundaki "Afet Ilgaz İçin Yapılan Eleştiriler İncelemeler" bölümü), Doyuran Matbaası, İstanbul 1974, s. 155 – 211; Afet (Ilgaz) Muhteremoğlu ile Söyleşi, "Neyi Anlattığım Değil Nasıl Anlattığım Önemlidir", *Gösteri Sanat – Edebiyat*, S. 19 (Haziran 1982), s. 9 – 10; Afet Ilgaz, "Hayatım", *Gündoğan Edebiyat*, S. 5 (Kış 1993), s. 13 – 26; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı V*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 197 – 203; Asım Bezirci, *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz*, Abece Yayınları, İstanbul 1980, s. 167 - 173 ; Aslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötügen Yayınları, İstanbul 1999; Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 3*, Cem Yayınevi, İstanbul 1987 - 1990, s. 663; Atilla Özkırımlı, *Öykülerle Romanlarda Yaşamak*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 35 – 38; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık / Bilgi Yayınları, İstanbul 2000 s. 192 - 193; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul 1997, s. 56 – 57, 103, 368; Can Kurultay vd., *Çağdaş Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul 1993, s. 34 - 35; Hüseyin Su ve Ömer Lekesiz, "Öykücüler ve Öykü Kitapları Sözlüğü - 10", *Hece Öykü*, S. 10 (Ağustos – Eylül 2005), s. 171 – 187; İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi II*, Elvan Yayınları, Ankara 2004, s. 924 – 925; İsmet Kemal, "Aşamalar'la", *Türk Dili*, C. 38 S. 322 – 327 (1978), s. 513 – 515; Mehmet Nuri Yardım, "Metafizik Yolun Amansız Yolcusu: Afet Ilgaz", *Romancılar Konuşuyor*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000, s. 157 – 160; Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 35-40; Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 3*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 483 - 500 ; Ömer Lekesiz, "Yeni Türk Edebiyatında Kadın Öykücüler", *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 46 - 47 (Ekim - Kasım 2000), s. 124 - 130; Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 5*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001, s. 503; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1974, s. 274; Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Bilpa Yayınları, İstanbul 1983, s. 323; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları Ansiklopedisi I*, YKY, İstanbul 2001, s. 423.

zetesi'ndeki yazılarıyla ve 1955 yılında *İstanbul Dergisi* ve *Yücel Dergisi*'nde yayımlanan öyküleri ile başlar. Romandan hikâyeye, gezi yazılarından çeviri eserlere, gazete yazılarından denemelere kadar çeşitli ilgi yelpazesi bulunan ve bu doğrultuda birçok esere imza atan Ilgaz, içinde bulunduğu, doğduğu, büyüdüğü, yetiştiği çevre ve dönem etrafında vücut bulur ve şekillenir. Yaklaşık elli yedi yıllık bir yazarlık geçmişi bulunan yazar, deneme, makale, çeviri, gezi notu, gazete yazısı, hikâye ve roman olmak üzere değişik türlerde eserler vermekle birlikte en çok hikâyeye, roman ve son dönemde gazete yazılarıyla adından çokça söz ettirir. Doğru bulduğu değerler doğrultusunda korkusuzca eser ortaya koyan yazar, 1959 - 2010 yılları arasında, çocuk romanları hariç, toplam on bir roman yayımlar. Romanlarında bireyi merkeze alarak onun sorunlarına değinen yazar, konu bakımından zengin bir tabloyla okuyucunun karşısına çıkar. Yazı hayatına başladığı 1954'ten 1990'a kadarki süre zarfında sosyalist dünya görüşüne yakın olan yazar, 1987'den sonra İslamcı bir dünya görüşünü benimser. Denilebilir ki, yazarın kendisiyle birlikte romanları da konu, kişi ve tabaka değişikliğine giderek fikir değiştirirler. Öyle ki 1987'ye kadar kadın, aşk, yalnızlık, iletişimsizlik gibi konular ön plandayken bu yıldan sonra din, tasavvuf, tarih gibi konular da bahsi geçen konuların yanında kendine yer edinir. Aynı zamanda yazar, sözünü ettiğimiz sorunları romanlarında işlerken yaşadığı dönemin toplumsal, sosyal ve siyasal olmak üzere genel görünümüne de yer vererek okuru romanların yazıldığı yıllara götürür ve okurun gerçeklikten kopmasının önlemine alır. 27 Mayıs (1960) Darbesi, 12 Mart (1971) Muhtırası, 12 Eylül (1980) Darbesi, 24 Ocak (1980) kararları, 28 Şubat (1997) süreci gibi Cumhuriyet döneminde yaşanan birçok önemli olaya şahitlik eden ve bu olayların getirdiği sıkıntıları yaşayan Ilgaz'ın, romanlarını Türkiye'nin zeminine oturtturarak geçirdiği evreleri vermesi doğal olsa gerek. Zira içinde yaşadığı çağdan ayrı düşünemeyeceğimiz sanatkârın toplumu ilgilendiren meselelere duyarsız kalması da imkânsızdır. Yazar da bizzat yaşayarak gördüğü olaylar karşısında duyarsız kalmayarak ister sosyalist dünya görüşüne yakın olduğu ilk döneminde ister İslamcı dünya görüşünü benimsediği ikinci döneminde az ya da çok, öyle ya da böyle Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve toplumsal sorunları verir. Yazarın çoğu romanında Türk toplumunun yapısı içinde kimlik krizine girerek bu krizi aşmaya çabalayan ve bireysel kimliğini kazanmaya çalışan insanlar yer alır. Romanlardaki kişileri, hem geleneksel hem de ideolojik şartlar bağlamında kavrayarak okuyucu karşısına çıkaran yazar, seçtiği bu kişileri, dönemin değerleri ve sorunlarıyla karşı karşıya getirir. Bunu yaparken de siyasal ve toplumsal değerlerle yüzleştirir ve bu değerleri sorgulatır yani romanlardaki kişiler, kendi düşünce dünyalarında sorgulama ve hesaplaşma aşamalarını

geçirirler. Bu sorgulama sürecinde yazar, kendisini kişilerine yansıtarak hayata ve yaşanan olumsuzluklara umut dolu gözlerle bakan kişiler yaratır.

II. AFET ILGAZ'IN ROMANLARINDA AŞK, İHANET VE AHLÂKÎ ÇARPIKLIK

İnsanlar artık yıllardır ara verdikleri özledikleri «mutluluğa» yaklaşmak istiyorlardı. Çünkü sevgisiz ve mutlu olma umutlarını yitirmiş olarak savaşılmıyordu bile. Savaşta da insanlar mutlu olabilmek istiyorlardı. Savaşın içeriğinde vardı bu. İnsanları canlandıran, güçlendiren, korkusuzlaştıran ve gerçeğe yaklaştıran şey... Sevgi... Mutluluk gereksinimi...³

Afet Ilgaz

Tanzimat ile birlikte değişen toplum yapısına paralel olarak değişimden etkilenen önemli kurumların başında, aile gelir. Sözü edilen kurumda bazı problemler baş gösterir. Bu problemlerin başını ise aldatma ve aldatılma konusu çeker. Öyle ki “cariyelik” gibi kavramlarla meşrulaştırılmaya çalışılan çok eşlilik, yeni dönemde yerini “evlilik dışı ilişkilere” bırakır. Bu dönemde yıpranan aile kurumunun yanında değişen sevgi anlayışı ile birlikte kadın, genellikle cinsel bir nesne olarak algılanmaya başlanır ve buna bağlı olarak da aşk, Eski Türk edebiyatında görülen Leylâ ile Mecnûn, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin gibi hikâyelerde yaşanan saf, temiz aşktan farklı olarak karşımıza çıkar. Yani bahsi geçen dönüşümle birlikte artık romanlardaki erkek kişiler “düşlerinde gördükleri kızlara değil de pencereden gördükleri sevgililere âşık olurlar.” (Alpaslan 2002: 32).

Evlilik kurumunu önemseyen Afet Ilgaz, romanlarında, evlilikte çiftlerin birbirine karşı bazı sorumluluklarının olduğunu hatırlatır ve bu doğrultuda sadakat meselesi ortaya çıkar. Sadakatin önemini vurgulamaya çalışan yazar da romanlarında ihanet konusunu, aşk ile birlikte, çokça işleyerek bunu gerçekleştirir. “Aşk, İhanet ve Ahlâkî Çarpıklık” konusunu daha iyi anlayabilmek için romanlarda yer alan kişilerin aşk, ihanet ve bunların ahlâkî boyutu hakkında neler düşündüğünü, bu kavramları nasıl tanımladıklarını göstermek yararlı olur:

³ Afet Ilgaz, *Aşamalar*, Okar Yayınları, İstanbul 1977, s. 591.

Eşikteker'de aşktan ya da sevgiden farklı beklentileri olan iki kadın çıkar okurun karşısına: Dilârâ ve Fikret. Aşka inanmayan Dilârâ, kendinden büyük, üstelik çoğu evli olan erkeklerle birlikte olarak onlarda sevgi arayan bir genç kız olarak verilir. Dilârâ, kendi söylemiyle "okuldaki sevimsiz ve taze delikanlılardan" hoşlanmaz (*Eşikteker*, s. 15) ve belki bağlanıp âşık olmaktan korktuğu için çoğu evli erkekle birliktelik kurar. Yazarın, sevgilileriyle gece, karanlıklarda buluşturmayı tercih ettiği Dilârâ, aslında yazar tarafından roman kişisi aracılığıyla yapılan bir eleştiriyi gözler önüne serer: Dilârâ aşka inanmıyor olabilir ama bunun acısını ahlâkî kurallara uymayan yollarla alamaz; yapılan yanlıştır. Yazar, aşkın temiz yaşanması ve özellikle ahlâka uygunluğunun olması gerektiği mesajını, Dilârâ üzerinden verir ve bilerek onun sevgilileriyle buluşma zamanı olarak, belki çirkinliğini de örtmesi için, geceyi seçer. Çünkü bilindiği gibi, karanlık, bütün kusurları örter. Daha on yedi yaşında olmasına rağmen kendinin "yaşlı" olarak nitelendirdiği ve kimi evli birçok erkekle aşk yaşayan Dilârâ, birliktelik yaşadığı erkeklerin hiçbirini gerçek anlamda sevmez ve bu nedenle onlardan "adam" diye bahsederek onları kendine göre bir sınıflandırmaya tabii tutar: "*Yaşlı adamlarla sevgi işine başlamak kadar güzeli, hiçbir çeşit sevgide olamaz. Ben, aşklarımı birçok şekilde sınıflandırırım. Örnek vermek gerekirse, «adlarının sonu a ile bitenler, t ile bitenler.» Yahut: 1) Sade benim sevdiğim. Dört beş yaşlı adam. 2) Beni sevenler. Dört beş delikanlı.*" (*Eşikteker*, s. 14).

Birliktelik yaşadığı erkeklerin ismini dahi verme lüzumu duymayan Dilârâ, bu davranışıyla aşka inanmayan ve bunun için de kurduğu ilişkilerde her türlü hakkı kendinde gören yapısıyla sunulur. Kendini çirkin bulan ve hatta güzel olduğu için Fikret'i kıskanan Dilârâ, hem çirkinliğinin öcünü almak için hem de aşk konusunda hissettiklerinden dolayı birliktelik kurduğu erkekleri kısa zaman sonra sokak ortasında ve karanlıkta terk eder:

"...a Bey'in içinden geçenler umurumda değil. Ondan hoşlanmamam için dünya kadar «çünkü» var. Hem hepsi de bir çırpıda söylenebilecek şeyler. Bir kız arkadaşa, anneye, gazetelerde dert dinleyici sabır kumkumalarına, «Çünkü» âhum, şâhum bir şey değil. Çünkü tanıyabileceğim bir tarafı yok. Çünkü evli. Yâni, aile, namus, şeref meraklısı; bir çirkin kız avcısı. Evet bayım, sizi hemen unutacağım. Bu gece yattarken –her zamanki gibi- okuldaki küçük, geveze kızlara anlatılacak bir hikâyem olmayacak. Evet baygın bakışlı ...a Bey, sizi bir şartla anabilirim: Bana bu gece yolda karınızın melek bakışlarını ve çifte merdivenli ahşap evinizi anlatacaksınız. Sizi nasıl olsa «kollarınız»la anamıyacağım. Beni başışlayın. Kollarınızın bir özelliği yoktu çünkü. –Ötekiler gibi- size yaklaştığım her seferinde sırtınızın

ötelerinde göklere asılmış felsefe kitapları aradım. Arkanızda kalan boşluğa bakmak çok sıkıcı oluyordu da.” (Eşikteker, s. 23-24).

Başlarda aşka inanan ve âşık olduğu kişiyle evlilik kurmayı planlayan Fikret, yaşadığı başarısız tecrübelerden sonra aşkla kurulan ilişkilerde veya evliliklerde değil de mantığa dayalı olanlarda mutluluğun mümkün olacağını anlar. Piyano çalan Fikret, aşk konusundaki görüşleriyle Dilârâ’dan ayrılır:

“Ne kadar kendimi versem ablamın (Fikret – Z.Y.) şüphelendiğim sevgisini yaşyamıyorum. Benim kendi sevgilerim var. Karanlıkta geçen, çirkinliğini sakladığım, beni «sevilen»lerden biri basamağına yükselten, karanlıklarda geçmesini sağladığım sevgilerim var. Onların anularından sıyrılamıyorum. Ablamın sevgisi de mutlaka benimkiler kadar önemlidir, diyorum. Belki de onun sevgisinin her şeyi başka türüdür. İkimiz de ayrı ayrı anılara dönmekten, ama içimizde aynı konunun hikâyesini yaşamaktan gelen bir sır ortaklığı ile duygulanıyoruz.” (Eşikteker, s. 9).

“Karanlıklarda geçen ve çirkinliğini örten sevgileri” olduğunu söyleyen Dilârâ, yukarıda verdiğimiz alıntıda aşkla ilgili düşüncelerinde ablam dediği Fikret’ten ayrılan ve örtüşen yönlerini tespiti çalışır. Her ikisinin de içlerinde “aynı konunun hikâyesi” dediği aşkı yaşadığını ancak Fikret’in sevgilerinden farklı bir sevgi anlayışı olduğunu söyleyen Dilârâ’ya göre aşk, “istediği zaman bırakabileceği erkeklerle” (Eşikteker, s. 20) yaşanmalıdır ve bu nedenden ötürü de birlikte olduğu kişileri, evli erkekler içinden seçer. Fikret de tıpkı Dilârâ gibi evli bir erkekle birliktelik yaşar ama o, Dilârâ gibi istediği zaman bırakabileceği erkek grubuna girdiği için değil âşık olduğu için bu birlikteliğin içine girer. Ancak bu aştan darbe alan ve bu darbeye sarsılan Fikret, bu olaydan sonra mantığını ön plana alarak aşk konusundaki düşüncelerini değiştirir ve artık aşka sadece sanatına (piyano çalar) ve kendisine saygı duyan, hür olabileceği bir erkekle evlenmek olarak bakar. Bu doğrultuda ilişkisinde aşkla değil mantığıyla hareket ederek bir baytar ile evlenmeye karar verir ancak bu erkeğin özgürlüğünü kısıtlayacağı; başka bir deyişle, bu erkekte hür olamayacağı düşüncesiyle onu terk eder.

Yazarın *Aşamalar* romanına bakıldığında, karşımıza karışık aşk hikâyeleri çıkar. Annesinin isteği doğrultusunda mühendis bir beyle, Arif’le, evlenen Sevda, evliliğinde ve kocasında bulamadığı uyumu ve denkliği dışarıda arar. Aslında Sevda, eşinden hiçbir baskı ve şiddet görmeyen, istedikleri yapılan bir kadındır ancak evlendikleri günden beri aralarındaki soğukluk ve sevgisizlik, Sevda’yı dışarıya yöneltir; bununla birlikte Sevda, Arif’ten boşanmayı düşünse

de bir türlü buna cesaret edemez ve her defasında evliliğini sürdürme kararı alır ancak buna rağmen, mutluluğu başka erkeklerde arama yoluna gider ve bir gün arkadaşlarıyla birlikte evine gelen Hakkı Kotar ile tanışır. Sevda'nın Hakkı Kotar ile tanışması, onun hayatının en önemli çizgilerinden olur. Aralarındaki arkadaşlık bağı, ilerleyen zamanlarda Hakkı'nın "Sen fazla gecikmeye gelemezsin artık. Kendini yok etmek üzeresin. Senin yaşamanda ters çakılmış bir çivi var. Sök at o çiviği ordan." (Aşamalar, s. 173) sözleriyle tarif edemediği bir duyguya dönüşür ve bununla baş başa kalan Sevda, kendi içinde, bunun ahlâkî kurallara uygun olup olmadığının muhakemesini yapar:

"Evet bu bir erkek arkadaş işte. Tıpkı bir kadın arkadaş gibi oturmuş konuşuyoruz, dedikodu yapıyoruz, kendimizden söz ediyoruz. Kötü bir şey yapmıyoruz ya... Peki kötü bir şey yapmak nedir diye düşündü sonra. Bu yaptığımız kötü bir şey değilse kötü şey nedir? İşte oturmuş birimiz karımızdan açıkça, birimiz kocamızdan üstü kapalı, yakınıp duruyoruz. Kötü bir şey değil mi bu? O beni kandırmaya çalışıyor. Ben de bunu anlıyorum, anlamazlıktan geliyorum. Kötü olduğu için anlamazlıktan geldiğim bir şeye bir son veremiyorum. Bu durumun beni rahatsız ettiğini göre göre sürmesine göz yumuyorum. Hatta sürmesini istiyorum." (Aşamalar, s. 175).

"Denizin içinde çığlık atan, bağırın Sevda yaşamanın ne denli güzel olduğunu düşündü bir an. Hatta böyle güzel bir denizin kıyısındaki bir yazlık evde oturabilmenin de, bu eve bir arabanın içinde zahmetsizce gelebilmenin de, peşinden ardarda sulara atlayan iki neşeli çocuğa sahip olmanın da hiç de küçümsenmeyecek mutluluklar olduğunu düşündü ve utandı. Bunlara sahip olmak ne yazık ki ayıpsız ve suç işlemeden olanak içinde gözükmüyordu. Artık ilgi ve yakınlık duymadığı bir erkeğin varlığına katlanması gerekiyordu yaşamanın bu en doğal, en insanca güzel-liklerinden yararlanabilmesi için." (Aşamalar, s. 228).

Orta hâlli bir aileden gelen Sevda, küçüklüğünden beri bir kadının bütün istediklerine bir anda sahip olamayacağı gerçeği ile yüz yüze bırakılır; öyle ki bir kadının "sevdiği bir erkekle birlikte olamayabileceği, sevdiği çocuklara sahip olamayabileceği, istediği işte çalışamayabileceği, istediği insanlarla dostluk kuramayabileceği" (Aşamalar, s. 228) yani Sevda'ya bir insanın ya bunların bir bölümüne sahip olabileceği ya da hiçbirine sahip olamayacağı, bunun bir şans işi olduğu belirtilir. Sevda, onu seven ve ona saygı gösteren, eğitilmiş bir eşe, kendisini mutlu eden iki çocuğa, kaloriferli bir eve, son model eşyalara ve arabaya sahiptir. Bütün bunların bir ayrıcalık olduğunu bilen Sevda, buna rağmen mutsuzdur ve duygularını okşayan ilk erkeğin, Hakkı'nın, birlikte olma isteğini kesin bir dille reddedemez. İçinde bulunduğu durumun yanlış olduğunu bilen Sevda, isteklerine ve hislerine karşı koyacak kadar güçlü olmayan kişiliği ile

verilir. Evlendiğinde çok küçük olduğunu ve evliliğinin hata olduğunu dile getiren Hakkı ile aralarında ortak bir yan bulan Sevda (Sevda da tıpkı Hakkı Kotar gibi evliliğinde istediği mutluluğu ve aşkı bulamaz.), Hakkı'ya yakınlık duyar ancak Hakkı ile yasak aşkın temellerini atmadan önce iç çatışmalarıyla verilen Sevda, eşi Arif'i sevdiğine ve mutlu olduğuna inanmaya çalışarak bu durumdan kurtulmaya çabalar. Yazar, romanın birçok yerinde Sevda'yı ahlâki değerler ile yüzleştiren sahneler içinde verir:

“Evlendikten olmaz benim için bu gibi şeyler” diye fısıldadı sonra adamın paltosuna yüzü sürünerek. Garip bir ışıkla parlayan acı ve şaşkınlık dolu gözlerini kalabalığa dikerek düşünüyordu: ‘Kocamdan boşanmak isteyeceğim ama bunun için bir neden yok ki. Onu sevdiğim –diyelim ki onu seviyorum- nedeninden başka... Bunu ona nasıl söyleyebilirim. Onu bu suçsuz evlilikte nasıl tek başına felaketlere katlanmaya zorlayabilirim. Onun yerine başka birini seçtiğimi, çocukların bundan böyle ona değil de başka birine baba demeleri gerektiğini, evin artık boş kalacağını, bu, taksitleri aylarca sürmüş olan eşyaların artık hiçbir değeri kalmadığını, hatta eskiye dayanan izleriyle, anlarıyla üzüntü verecek nesnelere olacağını... Sonra o gidecek ve bir daha gelmeyecek. Ben yalnızlıktan korkarım. Hiç yalnız kalmadım ki! Yalnız geçecek günlerde, hele cumartesiler, pazarlarda ne yaparım. Çocuklara, anama, babama, komşularıma, kapıcıya, kapıcının karısına ne derim, kendimi nasıl savunurum...’ ” (Aşamalar, s. 180).

Sevda, yukarıda verilen alıntıda anlaşılacağı üzere bütün yaşamını, düzenini, duygularını, ahlâk değerlerini altüst edip yıkacağını bilmesine rağmen, içinde yeşermeye başlayan ve karşı koyamadığı bu yeni duyguyu sever; yine de bu duyguya aylarca direnir fakat karşı koyamaz; üstelik bunu, kendisine değil, dış etkenlere bağlar: *“«Namuslu» olmaya ne denli özlem çektiğini düşündü. Neden ona «namuslu» olma olanağı vermiyorlardı. Dünyanın en iyi, en sevimli, en çalışkan, en dayanıklı, en anlayışlı kadını neden görmezden geliyorlardı.”* (Aşamalar, s. 227).

Yazarın deyimiyle *“insanı kirlettiği söylenen, özellikle kadını kirlettiği söylenen yasak bölgeye gelip çatar.”* (Aşamalar, s. 196). Böylelikle Sevda, direnmesine ve bunu ahlâkî kurullarla bağdaştırmamasına rağmen Hakkı ile *“aşk-ı memnu”* yaşamaya başlar. Daha çok erkeklerin eşlerini ya da sevgililerini aldattığı bir dönemde roller değişir ve bu romanda evli ve iki çocuk annesi, üstelik eğitilmiş bir kadın eşini aldatır. Yalnızca Sevda değil, evli olan ama eşinden ayrı yaşayan Hakkı da eşini aldatmaktadır. Bu iki kişi arasındaki tek fark, aşka yaklaşımları ve bakış açılarıdır: Sevda'nın eşini ilk aldatışındır; Sevda, mutlu olabileceği bir birliktelik ile sevebileceği bir erkek isteğini taşıırken Hakkı, eşini defalarca aldatmıştır ve o, Sevda'nın güzelliği yani dişiliği için onunla birliktedir.

Öyle ki Sevda ile tartıştıkları zamanlarda başka kadınlarla flört etmekten kaçınmaz:

“Hakkı şimdi şu kadınla birlikte gitmeyi, onun evine konuk olmayı, biraz bir şeyler yiyip içip tatlı tatlı konuştuktan sonra kadının evinde gecelemeği düşünüyordu. Bu onun çok doğal bir hakkı, belki de görünmez güçler ve mutlu raslantıların insanlara sunduğu beklenmedik mutluluklardan biriydi. Hakkı bu düşüncelerin etkisiyle ve hiç de kendini zorlamadan kadına göz kırptı bir daha gözgöze gelişlerinde. Sonra uzun parmaklı beyaz güzel elini çok alışkın ve incelikle oynatarak ikisinin arasında salladı. «Sen ve ben» der gibi.” (Aşamalar, s. 242).

Hakkı'nın Sevda için hissettiği duygu, diğer kadınlarda aradığı duygudan başka bir şey değildir: Onun istediği aşk, masum ve ideal olanın ötesinde tutku ve şehvetten ibarettir. Aynı şekilde Sevda'nın hissettikleri de masum aşk anlayışından farklı olarak engel olunamayan ve hem kendisine hem de çevresindekilere zarar veren bir duygudur. Hakkı her ne kadar Sevda'ya onu sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söyleyip eşinden boşanmaya ikna etmek istese de birlikteliklerinin ilerleyen zamanlarında, birlikte olduğu kadınlardan birinin, Nursen'in⁴, hamile olduğunu öğrenince ortalıklardan kaybolur ve Ankara'ya ailesinin yanına döner; üstelik hiçbir şekilde Sevda'yı da aramaz. Bu arada eşinden boşanan Sevda, bir bankada çalışmaya başlar. Hakkı'dan aldığı darbeyle bir hayal kırıklığı daha yaşar ve yalnız kalmaktan korktuğu için eşine, Arif'e dönmek ister: *“Sevda işte böyle rahatlamış ve tekrar Arif'le evlenmeye hazır bir yürekle, ezikliğini, güçsüzlüğünü, yenilgisini kabul etmiş insanlara vergi bir pişkinlikle gitmişti Baso'nun sergisine.” (Aşamalar, s. 387).*

Sevda, bütün bu düşüncelerine rağmen Arif'in olumsuz tepkisiyle karşılaşır. Bir cephede daha kapılar kapanınca da mutluluğu tekrar evli bir adamda, yazar Mehmet Meriç'te bulmaya çalışır ve onun *“Sizi bir daha kaybetmek istemiyorum.”* sözlerini hatırladığı zamanlarda *“edepsizce bir sevinç, bir güvenlilik orta-*

⁴ Nursen ve ablası Nurten, İstanbul'a yarım saat olan bir köyde doğarlar; sonra bu köyde bir fabrikanın kurduğu konfeksiyon atölyesinde çalışırlar ve kendilerini köye “yabancı” hissedererek İstanbul'a gelirler. İstanbul'da, Babıâli denilen bir yerde çalışmaya başlayan iki kardeş, kendilerini sanat camiasının içinde bulurlar; yükselmek ve tanınmak için de çeşitli yollara başvururlar: Öyle ki kendilerini bu camiaya kabul ettirebilmek için ünlü yazarlarla birlikte olan Nursen ve Nurten, bu yolla sözü edilen kesimde yer edinmeye çalışırlar. Nursen'in birlikte olduğu erkekler arasında Sevda'nın aşk-ı memnu yaşadığı yazar Hakkı Kotar da vardır. Nursen, yaşadığı bu birliktelikten hamile kalınca ablası Nurten, bu durumu önce Hakkı'ya anlatma yoluna başvurur ancak Hakkı'nın hamileliği öğrenip kaçmasıyla birlikte çocuğu aldırma için para aramaya başlar. Bu doğrultuda Nurten, bir edebiyat toplantısında gördüğü ve yanına giderek *“Bu gece benimle olur musunuz?” (Aşamalar, s. 100)* diyerek teklifte bulunduğu Mehmet Meriç'ten dahi para ister.

mi" hisseder (Aşamalar, s. 387). İçine ikinci kez düştüğü durumun yanlış olduğunun farkında olan ama bir türlü bu duruma, Hakkı'dan yediği darbeye rağmen, karşı koyamayan Sevda, "Artık bende ahlâk, namus, dürüstlük adına hiçbir şey kalmadı.' diyordu acı acı. Bir zamanlar okulların, sınıfların, mahallelerin, kasabaların en namuslu, en eşsiz, en çalışkan –kimi zaman en başarısız- en sevilen ve sayılan küçük kızı... Şimdi bu duruma gelsin, böyle ahlâk dışı şeyler düşünsün, üstelik böyle bir yaşamayı benimsesin..." (Aşamalar, s. 398) şeklindeki iç hesaplaşmalarıyla baş başa kalır ve kendini yargılar; istediği, aradığı duyguyu ise şu şekilde ifade ederek kendini rahatlatmaya çalışır:

"Yeni bir arkadaşlık... Hiçbir şey beklemeden, hiçbir şey kurmadan, hiçbir tasarıma göre davranmak zorunda kalmadan, yeni, değerli ve içten bir arkadaşlık arıyordu. Arada bir düşünebileceği, arada bir koşup sığınabileceği, derdini anlatabileceği –hatta Arif'i ve Hakkı'yı anlatıp onlardan yakınabileceği- bir yerlere gidip gezebileceği, değerli konular üzerinde konuşup tartışabileceği bir yakınlık, bir dostluk... İşte bütün bekledikleri buydu. Daha doğrusu bunları bile beklemiyordu. Belki bir içgüdüyle, adının harflerinde bunlara benzer umutların ışıldadığı o adama doğru yaklaşıyordu." (Aşamalar, s. 399).

Böylelikle doktor olan Ferda'yla evli ve bir kızı olan yazar Mehmet Meriç ile sonunu tahmin edemediği başka bir birlikteliğe başlar. Eşi Ferda'yı defalarca aldatmış olan yazarla ilişkilerinin başlangıcında aradığı mutluluğu, aşkı ve bağımsızlık duygusunu bulduğunu düşünen Sevda, Mehmet uğruna çocuklarından vazgeçmeyi bile göze alır: "Mehmet'siz yaşamının bir umarı yoktu belki ama Mehmet'le birlikte yaşarsa bütün bu «maddi» sıkıntılara katlanabilirdi insan. Çocuğa gelince. Onu da babasına verecekti." (Aşamalar, s. 505).

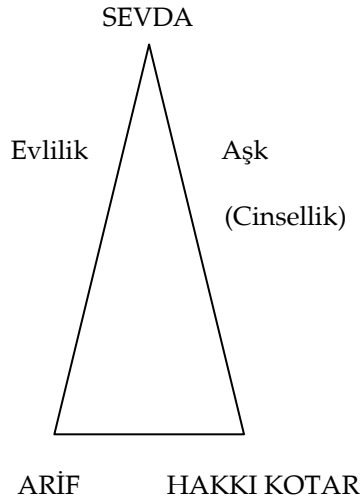
Mehmet Meriç'in de boşanmasıyla birlikte evlilik hazırlıklarına başlayan Sevda, aradığı mutluluğu bulduğunu zanneder. Ancak Sevda'ya karşı duyguları tıpkı Hakkı gibi olan, ona sadece cinsel bir nesne gözüyle bakan ve üstelik kölesiymiş gibi davranan Mehmet Meriç'te de aradığı mutluluğu bulamayan ve ondan dayak dahi yiyen Sevda, evlilik hazırlığı yaptığı adamın kendisini bırakmasıyla birlikte büyük bir boşluğa ve yalnızlığa düşerek kurtuluşu ölümde bulur, bir otel odasında şu düşünceler içinde intihar eder: "Her şey temizlensin..." diye düşündü. 'Yaşamımızdaki bütün kirler... Yaşamımızda hangi kir var... Kir yok... Kir yok... Her şey yeniden başlasın öyleyse, çabuk ve hemen... Yaşama hiçbir şeyin bitmediğini bilenlerindir. Alçakgönüllü ve yalın olanlarıdır. Bağışlayıcı ve anlayan..." (Aşamalar, s. 540).

Sevda'nın ölümü karşısında Mehmet Meriç'in "Benim ünümle oynadı... Benim bunca yıl, acıyla, yoklukla, yalnız, tek başıma yüreğimden kan sızarak kurduğum, yarattığım 'ün'ümle oynadı." (Aşamalar, s. 590) sözleri, bu genç kadına karşı duygularının açık bir göstergesidir. Uğruna eşi Ferda'dan boşandığı ve evlilik hazırlıkları yaptığı Sevda'nın ölümü, Mehmet'te sadece ünü konusunda endişe uyandırır. Öyle ki, böyle kötü bir olayda ismi geçen adam, evlilik arifesinde bıraktığı kadının üzüntüsünü veya vicdan azabını değil bu durumun, ününü ve kazancını etkileyeceğinin kaygısını taşır.

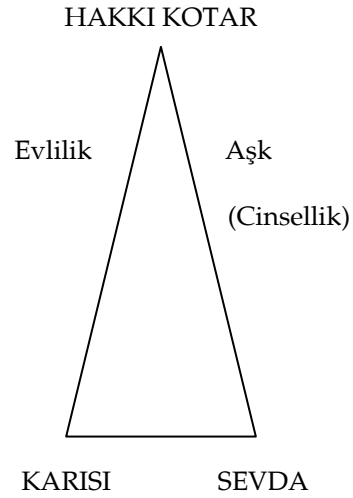
Aşamalar'da sürekli üçüzlü bir aşk üçgeniyle karşı karşıya gelen okuyucu, kadının duyguları ile aklı, birey ile toplum, ahlâk ile istekleri arasında kalan ve hangi tarafı tercih ederse etsin diğer taraftaki boşluğu dolduramayan çıkmazına tanık olur:

Sevda ve Hakkı Kotar ilişkisinin yer aldığı aşk üçgenleri:

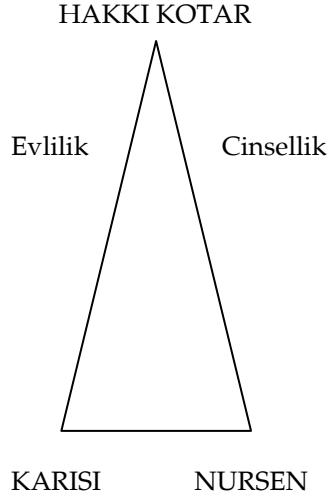
I. Aşk Üçgeni:

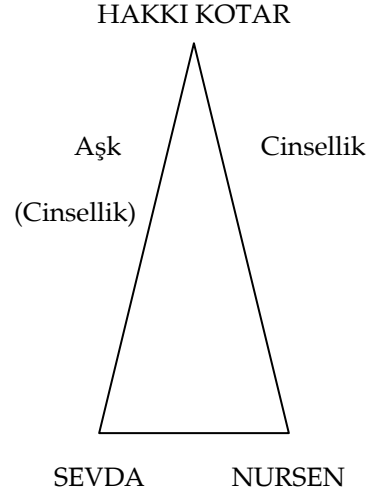
II. Aşk Üçgeni:

III. Aşk Üçgeni:

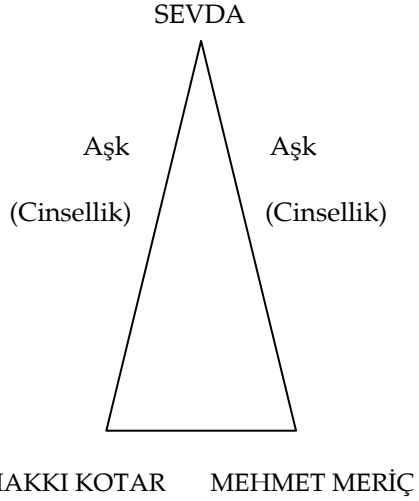

IV. Aşk Üçgeni:

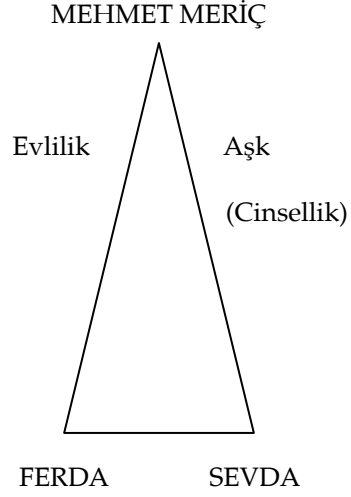

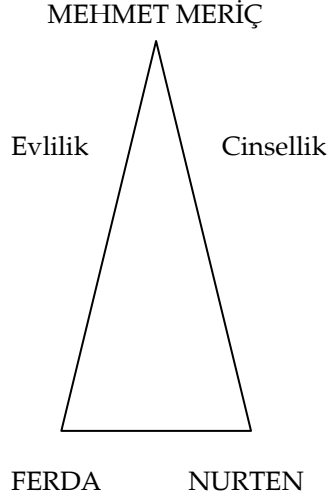
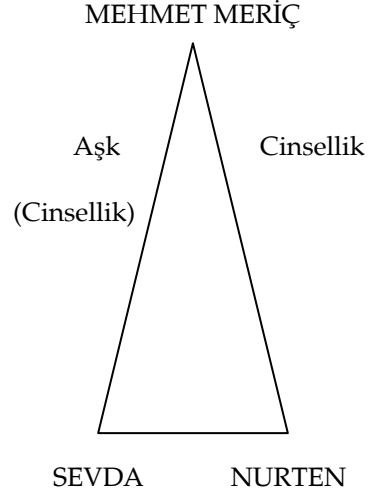
Sevdâ ve Mehmet Meriç ilişkisinin yer aldığı aşk üçgenleri:

I. Aşk Üçgeni:

II. Aşk Üçgeni:

III. Aşk Üçgeni:**IV. Aşk Üçgeni:**

İlgaz'ın sözü edilen romanında cinsel amaçlı ve geçici ilişkiler peşinde koşan kişilere yer verilir ve bunlar aşk değil, şehvet ya da tutku duyguları etrafında şekillenen ilişkiler olarak görülür. Eşler arasındaki geçimsizliğe ve bunun zeminini hazırlayan çeşitli faktörlere yer veren yazar, sonuçta ortaya çıkan aldatma ve aldatılma konularına ağırlık vererek bu durumun "yoldan çıkma" olduğunu belirtir. "Yoldan çıkma" olarak adlandırılan olayı cinselliğini açıkta yaşayan kişiler yaratarak gözler önüne seren yazar, ahlâkî düşüşleri ve bunun doğurduğu olumsuz sonuçlara değinir. Öyle ki romanda yer alan kişilerin çoğu, hiç çekinmeden, bir defa gördüğü erkeğe ya da kadına birliktelik teklifi götürecektir kadar ahlâkî yönden zayıf kişilerdir:

"Bir ara Mehmet Meriç, Nurten'in yerinden kalktığını, elindeki sigarayla kendine doğru yürüdüğünü gördü. Nurten Mehmet Meriç'in kulağına eğildi:

'Bu akşam benimle olur musunuz?' dedi.

Mehmet önce şaşırtdı, önüne baktı, daha onu dinliyormuş, kızın anlatacakları varmış gibi durdu, donuklaştı. Sonra kızın yüzüne bakmadan:

'Olur...' dedi sıkalgan bir sesle. 'Biraz bekleyin. Şu hesabı ödeyelim.' " (Aşamalar, s. 99-100).

Yukarıda verilen alıntıda, bir edebiyat toplantısının yemeğinde olan ve aynı masada yer alan Nurten ve Mehmet Meriç'in pek sık rastlamadığımız durumuna tanık oluruz: Zira genç bir kadın, Nurten, daha önce yazar olarak ismini duyduğu ve sanatını beğendiği ancak ilk defa bu masada gördüğü Mehmet Meriç'in yanına giderek ahlâkî kurallara uymayan bir teklifte bulunur. Ilgaz, okuyucuyu bu ve buna benzer sahnelerle buluşturarak aslında evliliklerin ya da ilişkilerin ahlâka uygun bir çerçevede olması ve yürümesi gerektiğinin eleştirisini yapar. Aşkın kendine özgü bir ahlâkî olması gerektiğini ve aşk ile şehvet gibi duyguların arasındaki farkın anlaşılması gerektiğini vurgular.

Yazarın nehir roman niteliğini taşıyan *Ad Semud Medyen, Yol, Yolcu, Menekşelendi Sular, Sorgu ve Derviş* isimli romanlarına bakıldığında bir doktorla, Ahmet ile karşı karşıya gelinir. Ahmet, evli ve bir oğlu olmasına rağmen eşinden ayrı yaşamaktadır. Yazar tarafından "*Ahmet'in karısı Cahide bir oyuncuydu. Başarılı, ayrıca sevilen bir oyuncuydu. Bunda güzel, çekici bir kadın olmasının yanı sıra yetenekli oluşunun, hatta biraz da şanslı oluşunun bir payı olsa gerekti. Yalnız evlilikleri sürdürdüğü sırada o kadar uğraşmasına karşın, istediği ünü yapamıyor, yaptığı ünle de yetinmiyordu. Tek rahatsızlığı da buydu galiba.*" (*Ad Semud Medyen*, s. 60) şeklinde tanıtılan Cahide, ününü engellediği için ailesini, Ahmet ve oğlu Uğur'u, terk eder ve kısa bir süre sonra da kendinin oyunculuk işlerini düzenlediği, akrabası ve Cahide için eşinden boşanan, iki çocuğu olan Azer ile yaşamaya başlar; bu birliktelikten sonra da oğlunu dahi aramaz. Burada da *Aşamalar*'daki gibi eşini aldatan bir kadına rastlarız: Ailesinin onayı olmamasına rağmen oyuncu olan Cahide ile evlenen Ahmet, tıpkı Arif gibi eşinden darbe yer. Cahide'nin ilişkisini bilmesine rağmen onun kendisini sevdiğine ve bir gün eve döneceğine inanan Ahmet, eşinden boşanmaz. Bu noktada oğlu Uğur ile düşünce bakımından, birbirinden ayrılırlar. Uğur, yaptığı yanlıştan dolayı annesini affedemez, babasının bu iyimser tavrını anlayamaz ve Ahmet de bu konuda sürekli kendisiyle çatışan Uğur'a bu durumun savunmasını yapar:

"Senin üvey anne ya da üvey baba elinde kalmanı istemiyorum."

"Niye baba? Şimdi de Azer var ya!" demişti oğlu yüzünde derin bir utançla.

'Var ama iş şimdi gizli kapaklı sürüyor. Siz görüşmüyorsunuz. İkimiz de ayrı ayrı evli olsak, sen bir ona bir buna gelip gideceksin. Rezalet!... Kepazelik!... Üvey anaya yaranmaya ya da üvey babaya hoş görünmeye çalışacaksın. Dayanamam ben buna. Sen de sağlıklı büyüyemezsin. Ruh sağlığını koruyamazsın. Hiç olmazsa şimdi: 'Annemle babam ayrılmadılar' diyorsun. Hepimiz aynı soyadını taşıyoruz. Bizim evliliğimizi ciddiye alan kurumlar, resmi daireler, nüfus kütüğü var... Bitmiş,

kaybolmuş bir şey yok daha doğrusu... Kâğıt üstünde de olsa, o şey hâlâ sürüyor, devam ediyor.' " (Ad Semud Medyen, s. 61).

Ahmet, hem Cahide'yi hâlâ sevdiği hem de Uğur'u düşündüğü için boşanma değil eşini bekleme yoluna gider. Kocasını sevmeyen ve onun kendisinin ününü engellediğini düşünen Cahide için asıl aşk, oyunculuğu yani mesleğidir. Öyle ki, mesleği uğruna oğlunu bile arayıp sormaz. Buradaki kadın, *Aşamalar*'daki Sevda gibi evliliğinde mutsuz olduğu için değil mesleği konusunda doyumsuz olduğu için ailesini terk ederek Azer'e sığınır. Ahmet ise bu zaman zarfı içinde kimseyle birliktelik yaşamayarak kendisini annesi ve oğluna adar. Ancak Tıbbiye'den arkadaşı olan ve gençliğinde bir dönem birliktelik yaşadığı Dilârâ'yı görmesiyle birlikte yaşamı başka bir çizgiye kayar ve hayatındaki bu değişimi *Ad Semud Medyen*'in devamı olan *Yol* isimli romanda şu sözleriyle dile getirir:

"İyi... İyi. Ben de herkes gibi yaşayabiliyorum işte. Herkes gibi «mutlu» bile olabiliyim belki. O, bir «oğul»a bağlı tekdüze mutluluk, bir «ana»ya «bakmak»tan kaynaklanan «huzur», «dindar» olma eğilimleri başladığından beri içine girdiğim, herkesi tedirgin eden «denge» şimdi tam çağdaş insana yakışırçasına ve herkesin de benden şöyle veya böyle beklediği gibi, bir «aşk»la taçlanacak, süslenecek ve hayatım böyle doğallaşacak... Portre tamamlanıyordu. Bugünden önceki eksik bir portreydi ve Ahmet buna aldırmasa da bunun bir «sonu» olduğunu beklemekten ileri gelen o garip huzursuzluğu duyuyordu." (Yol, s. 12).

Yol'da Ilgaz'ın diğer romanı *Aşamalar*'da yer alan kadın-erkek ilişkilerinden ve Ahmet'in Cahide ile olan ilişkisinden farklı bir kadın-erkek ilişkisi çıkar okuyucunun karşısına: Ahmet, gençlik yıllarında kısa bir birliktelik yaşadığı ama ayrıldığı Dilârâ'yı hayatının belirli dönemlerinde düşünmeye devam eder; başka bir deyişle, Ahmet, Dilârâ'yı uzun yıllar görmemesine rağmen onu hayal eder. Ahmet ile Dilârâ arasında yaşananlarda, Eski Türk edebiyatında yer alan âşık hikâyelerinin yapısıyla karşılaşıyoruz: Genç kız ile erkeğin arasında aşkın doğuşu, sevgililerin ayrı düşmesi, sevgililerin birbirine kavuşabilmek uğrunda verdikleri savaşım, evlilik ya da ölümle bitiş.⁵ Şimdi verilen bu aşamaların Ahmet ve Dilârâ arasındaki aşkta nasıl uygulandığını görelim:

— **Aşkın Doğuşu (İsteme):** Gençlik dönemlerinde birbirlerinden etkilenen ve bir birliktelik yaşayan Ahmet ve Dilârâ, Ahmet'in Cahide'den yediği ikinci

⁵ Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Berna Moran (2004), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 25-46; Nurullah Çetin (2008), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap, s. 197-199.

darbeden⁶ bir zaman sonra, tam da aşk konusunda ümidini yitirdiği ve kendini saldıği bir dönemde, yazar tarafından tekrar bir araya getirilir. Karşılaşmalarından sonra birbirlerine telefon numaralarını verdikleri hâlde Ahmet, Dilârâ'nın tek yaşamasına rağmen evli olduğu gerçeğini düşünerek onu aramaz. Ancak birkaç gün sonra çift, kadının kendisini arayarak muayenehanesinin açılışına davet etmesi üzerine buluşma kararı alırlar. Bu şekilde son bulan *Ad Semud Medyen'*den sonra yazarın *Yol* isimli romanında, Ahmet'i Dilârâ'yı beklerken buluruz. Bu buluşmanın sonrasında devam eden görüşmelerden hem mutluluk hem de üzüntü duyan Ahmet, iç hesaplaşmalarıyla verilir. Öyle ki Dilârâ'nın eşinden uzun zamandır ayrı yaşamasına rağmen hâlâ evli olması onu rahatsız eder:

"Ahmet Dilârâ'yla ikinci kez buluşmaya giderken iki önemli şeye karar vermiş bulunuyordu. Dilârâ'ya kocasından hemen ayrılmasını teklif edecek ve bir araba alacak.

.....

Bütün bu kaygıları duyuyor ama hayret verici bir itişle, kaygısız bir ilişkiye koşuyor gibi, ona koşuyordu. Belki de «Allah kolaylığını verir» gibilerden basit bir çözümlü dolaşıp duruyordu kalbinin bir yerlerinde ve onu çok fazla telaşa kapılmaktan alı koyan da, bu tevekküldü." (Yol, s. 54-55).

Bu düşüncelerle Dilârâ ile buluşan Ahmet, *"Ben ilkokul çocuklarının, göğüslerine, okumayı söktükten sonra, kurdela asarlar hani, Müslümanlığı öyle yakama kurdele asar gibi asıp dolaşan biri değilim. Ben bu inancı, yaşıyorum da. Bunu anladığımı sanıyorum. Bugün yaşadığımız onca güzel, samimi saatten sonra senden ayrılıp evime yalnız dönmek istemiyorum ama evli bir kadınla da dolaşamam." (Yol, s. 65)* diyerek ona görüşlerini belirtir. Bunun üzerine Ahmet ve Dilârâ, Dilârâ'nın boşanma dilekçesini vermesi konusunda anlaşılırlar.

— **Ayrı Düşme (Ayrılış):** Dilârâ'nın boşanma dilekçesi vermesi gerektiği konusunda anlaşan çift, bundan sonra birçok kez daha görüşürler. Boşanma dilekçesini veren Dilârâ ile Ahmet arasında bu konu, bir daha açılmaz. Bir görüşmelerinde, yazarın "sol görüşlü ve Batı kültürüyle yetiştiği" biçiminde tanıttığı Dilârâ, Ahmet'in din, tasavvuf, özellikle tarikat gibi kavramlardan bahset-

⁶ Azer ile aralarında sorun olan Cahide, sırf Azer'i kıskandırmak için Ahmet'in ve oğlu Uğur'un yanına döner. Bir süre onlarla yaşadıkdan sonra, Azer'in gelip onu almasıyla birlikte tekrar ailesini terk ederek Azer'in yanına döner ve Ahmet'e boşanma davası açar. Sürekli içki içen ve hasta olan Cahide, avukata, bu durumu "Şurda kaç günlük ömrüm var bilmiyorum. Kaç günüm kaldıysa bunu da eşimin dostumun arasında keyifle yaşayarak geçirmek isterim. Ne yapayım ben Ahmet'in evinde, sıklırım..." (Ad Semud Medyen, s. 242) diyerek açıklar.

mesi üzerine biraz endişeye kapılır: “Dilârâ «tarikat» laflarından rahatsız olduysa da Ahmet’in sonunda işi getirip solcuların çok meraklı oldukları «barış» sözcüğüne (sadece sözcüğe) ve «global» kurtuluşa dökmesinden rahatlamıştı.” (Yol, s. 109).

Bu konuşmadan sonra (Yol, s. 101-112), değişik düşüncelere dalan sadece Dilârâ olmaz; Ahmet de tıpkı sevdiği kadın gibi görüşler arasındaki farkı sorgulamaya başlar:

“Ahmet hayatına bir parantez gibi açılan coşkulu, sevinçli, hatta belki de mutlu günlerin yavaş yavaş huzursuzluğa dönüştüğünü hissediyordu. Öteki parantez koskoca bir kapı gibi, yavaş yavaş kapanıyordu sanki. Bir kitaptan bir sayfa açılmış gibiydi ya da bir fotoğraf görmüş ya da bir şarkı dinlemişti. Ne oluyordu, ortada kaygılanması için hiçbir sebep yoktu ama yatağından kalkarken içinin oyulduğunu ve bir kederin orda döne döne büyümeye çalıştığını hissediyordu. Nedir bu gene içine düşmekte olduğum duygusal çukur, diye kaygılanıyor ama sonra, soğukkanlılıkla aklını başına alarak düşündüğünde, elle tutulur hiçbir şey bulamıyordu.

Dilârâ’ya kızmıştı. Kızmamıştı da onun başka bir yüzünü görür gibi olmuş, ürkmüştü son görüşmelerinde. Dilârâ’nın kendisine ilk defa dikilmiş karanlık bakışlarını hatırladıkça ürküyordu. Onu, o her zaman, hülyalı bir Osmanlı manzarasının içine oturtup sevmişti. Şimdi onun 1990’ların sonunda yaşamakta olan bir bilim adamı ve çağdaş bir kadın olarak gerçek yüzünü görmeye başlıyor ve bundan ürküyordu.” (Yol, s. 119).

Bu arada Uğur’un boşanmış ve çocuklu bir kadınla, Aylin’le, yakınlaşmalarından korkan ve bundan üzüntü duyan Ahmet, Dilârâ ile yaptıkları telefon görüşmesinde onun “Uğur’un gençliğini yaşaması gerektiğini” söylemesiyle (Yol, s. 120) kırılır. Dilârâ’nın boşanma duruşmasının gerçekleştiğini bilen ve hem duruşmanın sonucunu öğrenmek hem de aralarındaki bu soğukluğu gidermek amacıyla Dilârâ’nın evine giden Ahmet, orada, sevdiği kadının boşanmaya hazırlandığı eşi Seyfi ile karşılaşır ve büyük bir şaşkınlık yaşar. Tekrar aşk konusunda bozguna uğradığını düşünerek evinin yolunu tutan Ahmet, ertesi gün Dilârâ’nın telefon etmesiyle ondan “Seyfi’nin duruşmada kendisini göremeyerek eve geldiğini, duruşmanın da üç ay sonraya ertelendiğini” (Yol, s. 155-156) öğrenir. Ancak, Uğur’un Aylin’le evleneceği haberinin üzerine büyük bir yıkıma uğrayan Ahmet, Dilârâ ile olan ilişkilerini bir türlü toparlayamaz ve birbirlerinden ayrı düşerler.

— **Kavuşabilme Uğruna Verilen Savaş (Mücadele):** Ayrı düşen Ahmet ve Dilârâ, uzun süre, bir yıl kadar, birbirlerini aramazlar. Ancak sık sık birbirlerini düşünürler. Ahmet, Dilârâ’nın evine gitmek istemesine rağmen gitmez; Dilârâ

da Ahmet'i aramak istemesine rağmen aramaz. Ahmet, Dilârâ'sız geçen bu dönemde kendisinin "biri büyük biri küçük kriz" olarak nitelendirdiği iki olay yaşar: Eski eşi Cahide'nin ölmesi ve gelini Aylin'in kapanması. Hayatının bu döneminde bir kadının varlığını istemediğini, annesi Mürüvvet Hanım'ın⁷, oğlu Uğur'un ve torunu Hilmi'nin sevgisinin ona yettiği düşüncesine kendini inandırmaya çalışır (*Yolcu*, s. 243). Ahmet'ten ayrıldıktan sonra Dilârâ, kocası ve kızıyla yeniden bir araya gelip aile olmayı dener ama onu unutamadığı için bunu sürdüremez, en sonunda da babasıyla birlikte yaşamak isteyen kızını onunla birlikte bırakarak oturduğu evin aksine küçük, basit bir daireye çıkar. Okuyucu, bu süreçten sonra her yerde birbirlerinin hayalini gören, buna rağmen kavuşamayan Dilârâ ve Ahmet profili ile (*Menekşelendi Sular*) karşı karşıya gelir:

"Dilârâ, hayatında baş gösteren sadelik eğilimin yanındaki «ışıltı» özleminin ne mânâyâ geldiğini çıkarmaya çalışıyordu. Bir «imparatorluk» çocuğu olmaktan (Ahmet buna «Devlet-i Aliyye» derdi) ileri gelen bir soya çekiş mi yoksa her insanın içinde bulunan ve kökü anlaşılmayan, güzelliğe, pırlıtya, uzlaşmaya ve süku-na duyulan bir iştihak mı... Şimdi Kur'an-ı Kerim'i mealiyle okuyordu ve «altından ırmaklar akan cennet» tasvirlerinin cazibesinden kendini alamıyordu." (Menekşelendi Sular, s. 16).

"Dilârâ böyle bir iç hesaplaşma içindeyken Ahmet, tuhaf bir çocukluğu yaşıyordu. Evinden hiç çıkmama ve hatta çok hoşlanacağı bir "sokağa çıkma korkusuyla" dolmuştu." (Menekşelendi Sular, s. 20).

Ayrılışlarıyla hayatlarında önemli değişmelerin görüldüğü Ahmet ve Dilârâ, ayrılıklarında dahi bir aşk yaşarlar. Hatta Ahmet, içindeki boşluğu gidermek amacıyla Dilârâ'ya gönderilmemek üzere mektuplar yazar. Yazarın, onları uzun bir süre kavuşturmamasının altında, aşkın kolay yaşanabilecek bir duygu olmayışını göstererek gerçek aşkın bütün zorluklara dayanabildiğini vurgulama isteği yatabilir.

— **Bitiş (Buluş ve Dönüş):** *Ad Semud Medyen* ve *Yol*'da tekrar bir araya gelen ve aralarında yeniden bir aşk başlayan (aşkın doğuşu) Ahmet ve Dilârâ'nın *Yol* (sonlarına doğru), *Yolcu* ve *Menekşelendi Sular*'da ayrılışları, birbirlerini çok özlemelerine rağmen birbirlerini aramamaları, gittikleri her yerde birbirlerinin hayalini görmeleri (ayrı düşme ve kavuşabilme uğruna verilen savaş) ile karşılaşılır. Çift, *Sorgu ve Derviş*'e gelindiğinde ise, kavuşmuş ve bu kavuşmayı evlilikle taçlandırmış iki âşık olarak verilir. Ancak Ahmet, aşk, ayrılık, kavuşabilme

⁷ Romanların bazı yerlerinde "Mürvet Hanım" olarak da geçmektedir.

uğruna çekilen sancı, kavuşma ve evlilik aşamalarından sonra eşi Dilârâ'yı kaybeder.

Yazarın eski Türk hikâyelerindeki benzer kuruluşta bir aşk sunmasındaki amaç, onun engel ve güçlük tanımayacağını göstererek sevgiliye olan bağlılığın ve sadakatin en önemli erdem olduğunu belirtmektir. Dilârâ ve Ahmet, yazarın bu mesajı vermek için seçtiği hikâyenin kahramanlarıdır. Onlar arasında yaşanan aşk ise eski aşk hikâyelerinde bulunan ve bahsi geçen aşamaları geçirir: Ahmet, Dilârâ'yla okul yıllarında tanışır ve kısa bir birliktelik yaşarlar; sonra ayrılırlar. Bu ayrılıştan sonra Ahmet Cahide ile evlenir ve bir oğlu olur; Dilârâ ise başka bir erkekle evlenir ve bir kızı olur. Her ikisi de evliliklerinde mutlu olmazlar ve eşlerinden ayrı yaşarlar. Tam bu noktada, Ahmet ve Dilârâ'yı tekrar bir araya getiren yazar, romanlarının çoğunda yer alan shevî duygularla kurulan birlikteliklerin aksine, bu seride (*Ad Semud Medyen, Yol, Yolcu, Menekşelendi Sular, Sorgu ve Derviş*) tensel arzularla değil saf ve temiz isteklerle birbirine yaklaşan kişiler yaratır. Sözü edilen seriyle birlikte dine ve tasavvufa kayan Afet Ilgaz, "din" ve "tasavvuf" kavramının geçtiği bu romanlarında eski edebiyatta yer alan aşk hikâyesi motifini kullanarak yüce ve kirletilmemiş bir aşk sunmak istemiş olmalıdır. Öyle ki Ahmet ya da Dilârâ'nın duygusal itiraflarını yaptığı zamanların anlatımında bile cinsellikle ilgili unsurlara rastlanmaz. Kadının erkeğin, erkeğin de kadının fiziksel özelliklerini düşündüğü anlarda dahi cinsellik, kişilerin aklından geçmez. Yazarın buradaki asıl amacı, gerçek aşkı yaşayan kişiler arasında cinsellikten bahsedilmediği ya da düşünülmediğini göstermek ve aşkın, tutku veya şehvetten farklı olduğunu belirtmektir. Gerçek âşık, gerçek anlamda âşık olduğu kişiye bedenî isteklerini karşılama gözüyle bakmaz. *Aşamalar'*da aşkı cinsellikle ilişkilendirerek veren Ilgaz, bu romanında kadın ve erkeğin yaklaşmasının asıl nedeni olarak cinselliği gösterirken; bahsi geçen seride duygusallık ön plandadır. Yazar, sadece cinsellikle değerlendirilen aşkın geçici olmaya mahkûm olduğunun; bu tür ilişkilerin bir süre sonra, cinsel yönden tatmin olmanın akabinde, albenisini yitireceğinin, oysa duygunun ön planda olduğu aşkların kalıcı olduğunun vurgusunu yapar. Bu vurguyu yaparken de kadın-erkek ilişkilerini, yer yer evlilik müessesesi ve ahlâk kuralları çerçevesinde ele alır. Denilebilir ki "aşk, bireysel bir duygu olduğu kadar toplumsal bir olgudur da" (Özcan, 2008: 5). Öyle ki *Aşamalar'*da ahlâkî kurallara uymayan ve cinselliğe dayalı bir aşk yaşattığı Sevdâ'yı, romanın sonunda yalnız bırakarak intihar etmesine ve ölmesine zemin hazırlayarak, belki, cezalandırırken; Dilârâ ve Ahmet'i kavuşturup, evlendirerek ödüllendirir; başka bir deyişle, Ilgaz, hikâyenin sonunda iki âşığı birleştirerek onlara, birbirlerine olan sadakat ve aşklarının ödülleri verir. Dilârâ, kavuşma ve evlilik süreç-

lerinden sonra ölse de Ahmet'e olan sadakatini sonuna kadar sürdürerek aşkının yüceliğini kanıtlamış olur.

Hayatının kötü gittiğine inandığı bir dönemde Ahmet'in karşısına Dilârâ'yı çıkararak yazar, doğu kültüründe aşkın kavuşamamakla diri kaldığı, devam ettiği, hatta güzelleştiği, o zaman aşkın aşk olacağı görüşünü savunurcasına Ahmet ve Dilârâ'yı tam kavuşturmuşken tekrar ayrı düşürür ve uzun bir ayrılık ile yaşlılık dönemlerinden sonra onları evlendirir ve romanın aşk kahramanları beş yıl evli kalırlar. Ancak Ahmet yine kavuştuğunu düşündüğü bir zamanda Dilârâ'nın ölümüyle sarsılır. İşte yetmiş yaşına gelmiş Ahmet'in yaşlılığını ve ölümlü düşündüğü bu zamanında yazar, onun karşısına Mestinaz isimli yirmi sekiz yaşındaki genç bir tarih talebesini çıkararak Ahmet'i bir bakıma diriltir. Ahmet'le sattığı dergi vasıtasıyla tanışan Mestinaz, bu tanışmadan sonra sık sık Ahmet'i ziyaret ederek onunla dertleşir ve ülke meselelerinden ya da din konusundan konuşurlar. Mestinaz'a karşı olan duygularını bir türlü tarif edemeyen Ahmet, duygularının adını koyamasa da Mestinaz'la sohbet etmenin keyfini yaşar ancak Mestinaz'ın ona "amca" dediği gün, ona kızı gözüyle bakar. Kalbiyle hesaplaşma içinde olan yalnızca Ahmet değildir; tıpkı Ahmet gibi Mestinaz da Uğur'a beslediği duygunun adını koymaya çalışır:

"Mestinaz Ahmet'lerdeki o yemekten ve o müzikli geceden sonra duyguları alt üst bir durumda, eski hayatını sürdürmeye gayret ediyordu ama bu olmuyordu. Uğur'un, kollarını kartal gibi açarak sıçradığı ve sonra sekerek dizini yere vurduğu sahneleri unutamıyordu. Şimdiye kadar «devrimci» bir hayat biçimiyle gelişen kadın erkek ilişkileri, iki erkeğin yahut iki kadının arkadaşlığına benzerdi. Devrimin ateşleriyle tutuşmuş yürekleri vardı ve bu ateş onların seslerine, hareketlerine yansırı." (Sorgu ve Derviş, s. 91).

"İşte şimdi acıları yoğunlaşmıştı. Kalbine ateş düşmüştü. Uğur'un harman dalı oynarken kollarını kartal kanadı gibi açıp sıçrayarak diz vurmastıyla bu vuruş kalbindeki aşk pınarına çarpıp, suyu dalgalandırmıştı.

.....

'Evli bir adama böyle ilgi duymak ayıp değil mi?' diye kendini azarlıyor, sonra evli bir adama ilgi duyan sadece ben miyim diye zalimce bir teselli girişiminde bulunuyordu." (Sorgu ve Derviş, s. 92).

Mestinaz, evli ve iki çocuk babası olan Uğur'a karşı hissettiği duygunun ah-lâki tarafını sorgulasa da kalbine söz geçiremeyerek kalbini yakan adamın hiç olmazsa babasının evinde, Ahmet'in evinde, olmak istiyordu. Bu noktada ya-

zar, Mestnaz'ı Mecnûn'a benzeter. Zira nasıl Mecnûn, Leylâ'yı görme ümidiyle Leylâ'nın köyünün etrafında dolaşıyorsa Mestnaz da Uğur'u görme arzusuyla devamlı Ahmet'in evine gider. Mestnaz'ın duygularının farkında olan Uğur ise ona mesafeli davranır. Bir konuşmalarında Mestnaz'a tasavvuftaki aşktan bahsederek insanların çeşitli ve zor imtihanlarla denendiğini ve hiçbir beşerî sevdanın ebedî olmadığını şu sözleriyle açıklar:

“Evlilikten evliliğe, sevdadan sevdaya, tutkudan tutkuya, hevesten hevese koşarak inan ki terfi edilmez. Düz yolda yürünür sadece. Oysa insanın kendini aramasıdır esas olan. Bu yol meşakkatlidir ama şarttır. İnsan, Hakk'ı içinde bulabilirse... İşte o zaman... Kendi içinde dengeye, «orta yol»a ulaşır. Hayatın diyalektiği de budur. Dengede, orta yolda, ölçülü olmakta... Platon'un diyaloglarından birini hatırlıyorum. Mutluluğu tartışıyor talebeleriyle. En sonunda buldukları mutluluk tanımını, buydu, ölçülülükte. İnsanın zıtlıkları da bu orta çizgide birleşiyor. İtidalde. Yani kesret derler; çokluktan, tevhide, birliğe ulaşmakta...” (Sorgu ve Derviş, s. 105-106).

Görüldüğü gibi Mestnaz'ı içindeki duyguların gerçek olmadığı ve geçici olduğu konusunda ikna etmeye çalışırken Uğur, en yüce aşka, İlahî aşka değinir ve *“Burada dikkat çekilen şey, nefisle mücadelenin zorluğu ama imkansız olmayışı. En büyük acının da gönül acısı olduğu. Aşk acısı... Bu aşka mecazi aşk denir. Böyle büyük aşk çırpınışlarından sonra ilahi aşka varılır. Tasavvuf bunu söyler.”* (Sorgu ve Derviş, s. 100) diyen Uğur, adeta babası Ahmet'i anlatır. Zira Ahmet'in Cahide'ye ve Dilârâ'ya duyduğu aşk, Uğur'a, torunlarına, annesine, Mestnaz'a duyduğu sevgi yani mecazî, geçici aşklar, onu, İlahî yani sonsuz ve yüce olan aşka taşır:

Ilgaz, *Ad Semud Medyen, Yol, Yolcu, Menekşelendi Sular'* da dine ve tasavvufa yönelmiş Ahmet'i, beşerî aşklarla okuyucunun karşısına çıkarır. Ancak yazar, *Sorgu ve Derviş*'te Ahmet'in beşerî aşkını ya da aşklarını – sevgilerini- İlahî aşka dönüştürme yolunda ona büyük bir adım attırır. Zira babasının ölümüyle birlikte dine ve tasavvufa sığınan, bu uğurda tarikata girerek bir müride bağlanan, bütün olumsuz duygu ve davranışlarından sıyrılmaya çalışan, iman ve ibadet eden Ahmet'in bu yolculuğunun sonunda dünyevî sevgilerden koparak İlahî aşka ulaşmaya çabalaması normaldir. Bu noktada, Leylâ ve Mecnûn hikâyesini biraz hatırlayalım: Kays ile Leylâ birbirini seven iki âşıktır. Ancak iki sevgilinin aşları duyulunca ailesi, Leylâ'yı okuldan alarak Kays'tan uzaklaştırmaya çalışırlar. Leylâ'yı göremeyen Kays, üzüntüden çılgına döner, ağlayıp inler, felekten yakınır ve en sonunda da başıboş dolaşmaya başlayarak çöllere düşer. Kays, o günden sonra *“Mecnûn”* diye anılır. Sürekli Leylâ'yı düşünen ve onun aşkıyla

yanıp kavrulan Mecnûn, bu yolda dünya zevklerinden tamamen uzaklaşarak İlâhî aşka ulaşır ve sadece ruhuyla yaşar olur; başka bir deyişle, gözünde maddenin bir değeri kalmaz. Zira Leylâ ve Mecnûn kavuştukları vakit, Mecnûn Leylâ'yı tanımaz. Çünkü o, gerçek aşka ulaşır. Bunu gören Leylâ kahrından ölür. Mecnûn, Leylâ'nın öldüğünü öğrenmesiyle birlikte "Ey ay yüzlü! Bu yolda benim yoldaşımın; yoldaş yoldaşı bırakıp gider mi?" diyerek yanık bir ciğerle âh eder ve o da ölür.⁸ Tasavvufa göre gönlün yağmalanması ve kendi kendini yakması olan aşk, insanı insan eden bir duygudur; başka bir deyişle, insanın sevmesi ve sevilmesi, onu İlâhî aşka götürür. Çünkü tasavvufta mecazî, geçici aşklarla sevilen kişi, Allah'ın yeryüzüne yansımalarındandır ve bu beşerî aşklar, Allah aşkına geçişte bir vasıta, bir köprüdür. Tasavvufa göre Leylâ yani sevgili, asıl ve sonsuz olan sevgiliye yani Allah'a ulaşmak için bir araçtır; başka bir deyişle, Leylâ, İlâhî güzelliğin yeryüzündeki tecellisidir. Nasıl Leylâ'nın aşkından çöllere düşen Mecnûn, sonsuz sevgili olan Allah'ın aşkıyla tanıştıktan sonra Leylâ'dan vazgeçtiyse Ahmet de yeryüzünde yaşadığı beşerî aşklarla gönlünü kanattıktan sonra manevî aşka doğru yolculuğa çıkar. *Ad Semud Medyen*'le tasavvufa yönelen yazar, tasavvufa yer verdiği ve tasavvuf yolunda çeşitli imtihanlardan geçirerek olgunlaşan insanı verme amacıyla seçtiği Ahmet'in önce hayatındaki sonra kişiliğindeki en sonunda da ruhundaki ve aşk anlayışındaki değişikliği vererek aşk konusunu romanlarında derinlemesine ve incelikli olarak işler.

Aşamalar'da Sevda, ruhsal boşluğunu beşerî aşklarla, üstelik toplum tarafından hoş karşılanmayan aşklarla, doldurmaya çalışır; başka bir deyişle, Sevda'nın duygularının oluşmasında bireysel kaygıları ön plandadır. Eşyadan kıyafete, toplum içinde ne söyleyeceğinden ne yapması gerektiğine kadar birçok küçük konuda bile kararsızlık yaşayan Sevda, eş seçiminde dahi kararsız davranır: Edebiyat Fakültesi'nden bir arkadaşının ağabeyi olan Arif ile evlenen Sevda, evliliği konusunda karar aşamasındayken Arif'e duyduğu bağlılığın sevgi ya da aşk düzeyine erememiş olmasının farkında olan ama buna rağmen işi yarım bırakmak ve yeniden başka ilişkiler kurmak istemediği için Arif'le evlenir. Sevda-Arif evliliğinin kuruluş aşamasında yapılan yanlış, ilerleyen zamanlarda yerini çiftler arasındaki diyalogsuzluğa bırakır ve evlilik, büyük bir çıkmaza dönüşür. Sevda, içinde oluşan sevginin boşluğunu ise başka erkeklerle doldurur. Ancak ne yaparsa yapsın bir türlü istediği mutluluğu yakalayamaz. Sürekli kararsızlık ve güvensizliğiyle verilen Sevda, kendini güvende hissetme-

⁸ Leylâ ile Mecnûn hikâyesini ele alan çalışmalardan biri için bakınız: İskender Pala (2010), *Leylâ ile Mecnun*, İstanbul: Kapı Yayınları.

diği dünyada güvenebileceği ve sığınabileceği bir yer arayışı içindedir. Yazarın “onu duyuyor ama ne olduğunu bilmiyor” şeklinde verdiği Sevda’nın isteği, sonunu hazırlar: Aldatma, toplum tarafından hoş karşılanmayan bir durumdur. Kocasından boşanmadan Hakkı Kotar’la birlikte olan Sevda, eşi Arif’i aldatır. Hakkı için kocasından ayrılan Sevda, Hakkı’nın onu terk etmesiyle birlikte başka evli bir erkekle, Mehmet Meriç’le, yaşamaya başlar ve bu aşk, ona çocuklarını dahi unutturur. Her iki durumda da Sevda, toplum tarafından hoş karşılanmayan durumlar içine girer. Arif’le evliyken mutlu olmaz; Arif’i aldattığı Hakkı Kotar’la ve bu ilişkisinden sonra yaşadığı Mehmet Meriç’le de mutluluğu yakalayamaz ve zaten içine kapanık, sorunlarını fazla konuşmayan Sevda, aldığı darbelerle yalnızlığa düşer ve roman boyunca kendini yalnız hisseden Sevda, yalnızlığının içinde ölür; başka bir deyişle, ardı ardına yaşadığı olumsuz olaylar, Sevda’yı erken yaşta yalnızlık ve intiharla burun buruna getirir. Toplumun uygun bulmadığı bir davranışı Sevda’ya yaptıran Afet Ilgaz, hem ahlâkî kuralın gerekliliğini vurgulamak için hem de ruhsal boşluğun yanlış şekillerde doldurulursa bunun felakete dönüşebileceği gerçeğini göstermek arzusuyla Sevda’yı öldürerek durumun yanlışlığını dile getirir. *Ad Semud Medyen, Yol, Yolcu, Menekşelendi Sular, Sorgu ve Derviş*’te Ahmet ile Dilârâ ise saf ve temiz aşkın göstergesi olarak verilir. Cahide’nin Ahmet ve oğlunu terk ederek başka bir adama gitmesi, babası Hilmi Bey’in ölümü, babasının ölümüyle birlikte ondan kalan malları idare etme yetkisinin kendine geçmesi, oğlu Uğur’un istemediği bir evlilik yapması ve bunun sonucunda oğluluyla olan dargınlığı, Dilârâ’yla olan ayrılık süreci, Cahide’nin ölümü, Dilârâ’yla kavuştuktan ve evlendikten sonra onun ölümü, annesi Mürüvvet Hanım’ın ölümü gibi birçok imtihandan geçen Ahmet, kurtuluşu din ve tasavvufta bulur ve kendinden daha yüce bir değere sığınma ihtiyacı duyar. Din ya da tasavvufun temel niteliklerinden olan aşk –sevgi-, Afet Ilgaz tarafından sözü edilen romanlarında işlenmiştir: Ahmet’in Cahide’ye duyduğu aşk, oğlu Uğur, annesi Mürüvvet Hanım, torunu Hilmi’ye duyduğu sevgi, Dilârâ’ya duyduğu aşk, Mestnaz’a duyduğu sevgi, onu İlahî aşka götürür yani beşerî aşk ya da sevgilerle pişen, olgunlaşan Ahmet, hedefine ulaşır ve İlahî aşka ulaşma yolunda ilerler. Sonunda okuyucu, hayatındaki anlamsız ve geçici işlerden kurtulan, gelişebilmek ve olgunlaşabilmek amacıyla kendine yeni bir amaç belirleyerek hedefine doğru ilerleyen sabreden, ihtiras ve zaaflarından kurtulan, inanan, iman eden, şükreden, başına gelen sıkıntıların bir amaca hizmet ettiğine inanan Ahmet ile karşılaşır. Sevda’dan daha zorlu sınavlardan geçen Ahmet, Sevda’nın yaptığı gibi kendini boşluğa bırakmaz, çabalar, sabreder, şükreder ve dine sığınır. Ahmet ruhsal boşluğunu din ile doldururken; Sevda, çözümünü kendinde değil başkalarında arar. Burada

Afet Ilgaz, okuyucuyu iki farklı aşk hikâyesiyle karşılaştırarak biri doğru biri yanlış iki durum ortaya koyar ve belki de okuyucun bundan ders çıkarmasını ister. Zira bir kadın ve anne olarak “yanlış yola” sapan Sevda, hatalarını düzelteneğine üzerlerine yenilerini ekleyerek daha da boşluğa sürüklenirken gerçek aşkı temsil eden Ahmet, beşerî aşktan İlahî aşka doğru götürülerek bir bakıma ödüllendirilir.

SONUÇ

Bireyin psikolojik gereksinimleri en az biyolojik ihtiyaçları kadar önemlidir. Aşk, sevgi, mutluluk da bireyin psikolojik arayışları içerisinde. Nasıl biyolojik ihtiyaçların karşılanmaması ya da eksik bırakılması insan bedeninde birtakım hasarlara yol açıyorsa, psikolojik ihtiyaçların karşılanmaması durumunda da insanın ruhunda boşluklar açılır.

Kadın, evlilik ve aşk konusu, yazarın ilk romanı *Eşikteki*’den son romanı *Sorgu ve Deroiş*’e kadar önemli bir yere sahiptir. Kadın – erkek ilişkilerini yazarken en doğru ve en temiz şekliyle yazmaya çalışan yazar, acı ve mutluluğu bir arada verir. Çoğu erkeğin gözündeki kadın imajını yanlış bulan Ilgaz, “*Erkeklerle erkek oldukları için değil, yanlış gördüğüm şeyleri düzeltmek için tartıştım. Benim muhatabım, hasmum ya da dostum düşüncelerdir.*”⁹ der. Ayrıca yaşanan çağın iç karartıcılığını belirterek eski zamanlarda kadının gün boyu uğraşabileceği meşguliyetleri olduğunu ve hava alacak bir bahçesi veya yürüyecek bir mesafesi bulunduğunu, bu nedenden ötürü sıkılmadığını; günümüzde apartmanın dört duvarı arasında sıkışıp kalan ve yaşamaya çalışan kadının sıkılmasının da çok doğal olduğunu belirtir.

Eserlerinde gerçek yaşamı ön plana çıkaran yazar, bu tutumunu seçtiği kişilere de yansır ve gerçek yaşamdan gerçek insan manzaraları alır. Bunu yansıtırken de ilk olarak Tolstoy’un daha sonra Rıfat Ilgaz’ın eserlerinde tanıştığı ironiyi usta bir biçimde kullanır. Öyle ki gerçeği anlatmanın en güzel yollarından biri olarak gördüğü ironi ya da mizah, yazarın gazete yazıları da dâhil olmak üzere bütün eserlerinde vardır. İnsanı en ağlanacak yerde güldürmeyi başarmayı isteyen yazar için ironi, sanatın olmazsa olmazıdır. Yazar, ironi yanında, edebiyatın “edep” kelimesinden geldiğini, dolayısıyla soylu edebiyatın da edepli olması gerektiğini vurgular. Eserlerinde aşk konusunu da ele alarak işleyen Ilgaz, çoğu çağdaşının aşkı ele alırken benimsediği “kadının cinsel özgürlüğü” konusuna değinmeyerek konuya, ataerkil baskı ile erkek cinsinin “kemik-

⁹ <http://www.kadinlaricin.net/yasam/kim-kimdir/afet-ilgaz-kimdir.htm> (15 Ocak 2011).

leşmiş bencilliğini¹⁰ sorgulayıcı tavrıyla bakar. Bu doğrultuda Ilgaz, romanlarında aşkı ele alırken edepsizlik yapmamaya çalışır yani edebe aykırı bir şey yazmamaya dikkat eder:

“Fakat insan bir yazıya, romana, hikâyeye başlarken okuru falan düşünmez. Yalnız ben edepsizlik yapmamaya çalışırım yani edebe aykırı bir şey yazmamaya çalışırım, dikkat ettiğim şey budur. Yoksa o ne der, bu ne der diye düşünmem; iyi yapmaya çalışırım işimi yani en güzelini bulmaya, yazmaya çalışırım. Türkçenin, kurgunun, üslûbun en güzelini bulmaya çalışırım ama bunu, kendim için yaparım; en sonunda da çıkan neticenin beni memnun etmesi için yaparım. Dediğim gibi edebiyat oyunlarından hoşlanmıyorum. Gerçeği çok yönlü göstermeye çalışıyorum. Aynı bir deltaya akan büyük bir nehrin kolları gibi o gerçeği kuşatıcı boyutta yazabilmeyi istiyorum. Eserlerimi yazmadan önce kafamda tasarlamıyorum ama daha sonra görüyorum ki o, tasarlanmış yani hayat, onları kurgulamış ve bana hissettirmiş. Bu da ilham herhalde.”¹¹

Sanat hayatını “Sosyalist Dönem” ve “İslamî Dönem” olarak sınıflandırmada yanlışlık görmediğimiz Ilgaz’ın romanlarında ele aldığı aşk konusu da kimliğinde ve kişiliğinde geçirdiği önemli dönüşüme bağlı olarak farklılık gösterir. Ancak aşkın en acı taraflarını, insanı en çaresiz bırakan taraflarını yazan Ilgaz, sosyalist ya da marksist düşünürken dahi sanatta edep unsurunu göz ardı etmez ve kendi söylemiyle “kadın yazarların edepsizce yazabildiği dönemlerde bile edep çizgisini korur”. Yazarların edepli olmak zorunda olduklarını ifade eden Ilgaz, toplumun çürümüşlüğüne verirken bu durumu tasvip etmediğini de göstermek durumunda olduğunu söyler. Zira yazarın aşkın farklı tasvirleriyle karşılaşılan romanlarında, sadece cinsellik üzerine kurulan ilişkilerle ideal olan aşk birlikte verilerek ikinci aşk türü savunulur. Gerçek aşkta tensel hazlar ya da maddî çıkarlar değil, hissiyatlar önem kazanır. Aynı zamanda hangi tür olursa olsun aşkın önüne çeşitli engeller çıkaran yazar, roman kişilerinin bu engeller karşısındaki tutumunu da vererek okuyucunun bir bakıma doğru ve yanlış görmesini ister. Böylelikle okur, sergiledikleri tavır ve davranışlarla kendini belli eden roman kişilerinin hangisinin gerçek aşkı hangisinin “şeytanî” olarak nitelendirilen aşkı yaşadığının ayrımını yapar. Yazar, romanlarında aşkı yaşama biçimleri farklı olan kişiler çizer ve bu duyguyla birlikte sadakat, erdem, bağlılık, dürüstlük gibi olgular da yüceltilir. ©

¹⁰ Bu ifade, Erendiz Atasü’nün “Çağdaş Türk Yazınına Bir Bakış” (Varlık, S. 999 (1 Aralık 1990), s. 4 – 6.) isimli makalesinde geçmektedir. Daha kapsamlı bilgi için makaleye bakılabilir.

¹¹ Afet Ilgaz’la yaptığım 25 Mart 2011 tarihli söyleşiden alınmıştır.

KAYNAKLAR

A. İNCELENEN ROMANLAR

- ILGAZ Afet (1977). *Aşamalar*. İstanbul: Okar Yayınları.
- (1987a). *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*. İstanbul: FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri.
- (1987b). *Sendika*. İstanbul: FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri.
- (1987c). *Garip Bir Dava*. İstanbul: FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri.
- (1991). *Ad Semud Medyen*. İstanbul: Muhteremoğlu Kitabevi Yayınları.
- (1993). *Yol*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- (1996). *Yolcu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- (1997). *Menekşelendi Sular*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- (2004). *Ermış*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- (2010). *Sorgu ve Derviş*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- MUHTEREMOĞLU, Afet (1960). *Eşikteki*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.

B. DİĞER KAYNAKLAR

- ALPASLAN Gonca Gökarp (2002). *19. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ATASÜ Erendiz (1 Aralık 1990). *Çağdaş Türk Yazınına Bir Bakış*. *Varlık*. S. 999.
- BEZİRCİ Asım (1980). *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz*. İstanbul: Abece Yayınları.
- ÇETİN Nurullah (2008). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- ILGAZ Afet (1974). *Çeribaşı Abdullah'la İdamlık İsmail* (Sonundaki "Afet Ilgaz İçin Yapılan Eleştiriler İncelemeler" bölümü). İstanbul: Doyuran Matbaası.
- (Kış 1993). "Hayatım". *Gündoğan Edebiyat*. S. 5.
- IŞIK İhsan (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi II*. Ankara: Elvan Yayınları.
- KABAKLI Ahmet (2002). *Türk Edebiyatı V*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KARAALIOĞLU Seyit (1974). *Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- KARACA Nesrin Tağızade (2006). *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*. Ankara: Vadi Yayınları.
- KEMAL İsmet (1978). "Aşamalar'la". *Türk Dili*. C. 38 S. 322 – 327.
- KURDAKUL Şükran (1983). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Bilpa Yayınları.

- KURULTAY Can vd. (1993). *Çağdaş Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- LEKESİZ Ömer (1999). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 3*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- (Ekim – Kasım 2000). “Yeni Türk Edebiyatında Kadın Öykücüler”. *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*. S. 46 – 47.
- (2001). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 5*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- MORAN Berna (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MUHTEREMOĞLU Afet (Aralık 1965). “Hayatım”. *Türk Dili Dergisi*. S. 171.
- MUHTEREMOĞLU Afet (İlgaz) (Söyleşi) (Haziran 1982). “Neyi Anlattığım Değil Nasıl Anlattığım Önemlidir”. *Gösteri Sanat – Edebiyat*. S. 19.
- NECATİGİL Behçet (1997). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık / Bilgi Yayınları.
- (2000). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık / Bilgi Yayınları.
- ÖZCAN Recai (2008). *Türk Romanında Aşk (1872-1900)*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZKIRIMLI Atilla (1987 - 1990). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 3*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- (1995). *Öykülerle Romanlarda Yaşamak*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- PALA İskender (2010). *Leylâ ile Mecnun*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TEKİN Aslan (1999). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- SU Hüseyin ve LEKESİZ Ömer (Ağustos – Eylül 2005). “Öykücüler ve Öykü Kitapları Sözlüğü - 10”. *Hece Öykü*. S. 10.
- Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi I* (2001). İstanbul: YKY.
- YARDIM Mehmet Nuri (2000). “Metafizik Yolun Amansız Yolcusu: Afet İlgaz”. *Romancılar Konuşuyor*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- <http://www.kadinlaricin.net/yasam/kim-kimdir/afet-ilgaz-kimdir.htm> (15 Ocak 2011).